

КУЛЬТУРА, НАЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА АСИМІЛЯЦІЯ

НАПИСАВ

П. ПОНЯТЕНКО.

ЖС 311
Р65
с.2

ВІННІПЕГ, МАН., 1917.

УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

National Library
of Canada

Bibliothèque nationale
du Canada

**КУЛЬТУРА, НАЦІОНАЛЬНІСТЬ
ТА АСИМІЛЯЦІЯ**

НАШОСЬ

П. ПОБИТЕНКО.

ВІННИПЕГ, МАН., 1917.
УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА

JC311

P65

C.2

ВСТУПНЕ СЛОВО.

Культура та її інтереси останніми часами зробились справжнім щитом, захисту якого стали шукати з однаковою охотою взаємно ворожі собі табори.

Ще не так давно видів світ великі міжнародні свари та війни, подиктовані інтересами різних пануючих династій і монархів, даліше релігійним фанатизмом, та звихненими нахилами як поодиноких верховодів — авантюристів, так і цілих суспільних класів. В сутні річі, справа міжнародних непорозумінь, свар та війн її тепер здебільшого та сама; але всесторонній розвиток громадянського життя та широка свобода слова в більшості європейських країн не дозволяють вже тепер з таким цинізмом сильному нападатися слабшого, не дозволяють натурам з зажерливими нахилами та з хижацькою вдачею дусити своїх сусідів та рабувати чуже добро. Тепер вже стало не зручно робити все се так отверто, як то робилось в 17 і 18 віках. І от, про людське око, для приспання людського сумління, в таких випадках тепер вважається потрібним хоронитись перед осудом громадської opinio publico плащиком культури та її інтересів.

Коли в 16 віці іспанські та португальські авантюристи від проводом Кортеса, Веррацано й других, — просто рабували тубольців Америки й закладали серед них кольонії для більшого визиску, то вже тепер Бельгійці в Конго, й Німці в Гереро — хоч виробляють ма-

ло не те саме, але ганебні свої вчинки мусять вже прикривати перед широким світом й сумлінням людського говореня, що вони все роблять для поширюваня культури, що повнять вищу цивілізаційну місію.

Та коли таке недолadne масковане грабежників може ошукати тільки дуже довірчиву й недосвідчену людину, то в інших знова випадках — де насильство й рабоване провадить ся вже від довшого часу й не такими то дуже грубими й нелюдськими способами, то насильникам й рабівникам вдасть ся нераз входити за правдивих просвітителів, а їх шкідлива робота здобуває собі в людий признане й пошану, так як би вона справді приносила користь правдивій культурі.

З таким непорозумінням що до вірної оцінки діячів і їх роботи стрічаємо ся найчастійше там де якийсь оден нарід хоче винародовлювати (асимілювати) другий — й там де якийсь нарід розбуджуєть ся до самостійного національного житя. Як прихильники ассиміляцій, так само й прихильники й оборонці народних відроджень провадять й боронять свою роботу не ради неї самої а все покликують ся на культуру й цивілізацію. Кажуть, що все вони роблять для вищої культури. Тут, вороги йдуть один проти другого війною на жите або на смерть, а на їх боєвих прапорах однакові гасла: „інтереси культури”. Річ очевидна, що гасло одного з ворогів мусить бути фальшиве, й маскувати якісь інші інтереси далекі правдивій культурі. Але збагнути, котрий саме з ворогуючих є вороною, а вбрав ся в павине піре? Як про се розвідатись. А дізнати ся конче треба, аби знати кому вірити й кого слухати.

Вінше порушене питання, особливо цікаве для того народу, який самий бере участь в боротьбі за своє національне відродження і життя — та зазнає на собі ворожих ударів асиміляторів. Се питання дасть ся розв'язати і лекцією зрозуміти тоді, коли ми зв'яємо собі зміст, природу та задачі культури і повинимо станувати більше культури до національного моменту в життю людськості.

КУЛЬТУРА, НАЦІОНАЛЬНІСТЬ ТА АСИМІЛЯЦІЯ

КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ.

Слово „культура” розуміється деякими ученими досить широко і вважається за однозначне зі словом „цивілізація”. Деякі учені звужують значіння слова „культура” і відрізняють його від того, що розуміється під словом „цивілізація”. Та се відокремлене не має ще виразно зазначених границь і є покищо більше — менше штучне. Ми беремо слово „культура” в ширшому його значінні і розуміємо в ній найвищий ступінь духового розвитку, громадського устрою і відносин, та матеріальних надбань, яких досягла, в боротьбі з природою та в спільному житті європейська людність.

Отже слово „культура” як рівнозначне і слово „цивілізація” хоч і загально вживані, але в їх найвищому значінні вони не є ще чимсь виразно означеним, від себе відмежованим, і те з чого вони складаються походить з різних предметів та здобутків, які досягнули поодинокі народи — нації. А серед націй — говоримо головні про нації європейські — у одних стоїть стан освіти вище як у других, у других знова громадський лад вище; у третих може бути більше матеріальних надбань і т. д. Зрозуміло

після сего, що культура окремих народів часом — річ досить умовна. Між так званими культурними народами є такі, котрі досягли найвищого степеня культури на сей час; але є знова й такі, що можуть рахувати ся культурним хиба в порівнанню з ближчими по розвою сусідами, а стають не культурними, або лише в часті культурними, в порівнанню з народами, що з найбільшою силою, розмахом та повнотою розвинули у себе всі зазначені прикмети культурного життя.

Три галузи Культури.

Все, що входить в розумінє такої загально-європейської культури, ділить ся на три галузи, які хоч тісно сполучені одна з одною і переплітають ся, але всеж таки охоплюють кожда відмінні в головних рисах елементи культури, а власне:

1) Громадської культури; 2) Матеріяльної культури; і 3) Духовної чи інтелектуальної культури.

Перш, ніж перейти до заміток над окремими галузями загально європейської культури, мусимо зазначити, що сама та культура не є чимсь самостійним. Європейська культура, як побачимо з того, що буде дальше сказано, сама є тільки галузею, частиною більшого культурного дерева, що зветь ся загально-людською світовою культурою.

Колиска Культури.

О скільки історичні памятники дозволяють, і о скільки людський розум зміг заглянути в глибину віків і прочитати пошарпані сторінки великої книги минулого, наука зазначає,

що колискою загально-людської культури була не пишна Європа, а зародилась вона поза Європою, на берегах ріки Нілю в Єгипті, та ріках Тигру і Євфрата (Асіро-Вавилон). Наука доказує, що першими творцями та апостолами культури були не горді арійські (білі) народи Європи, а були ними Арійці північної Африки та передної Азії, а також мішанці тих Арійців з чорноскірими та жовтоскірими расами, а почасти й самі ті раси. В той час, як Єгипет вже мав велику культуру, прадіди Греків мешкали ще в печерах. Народи середземно-морського побережя — Греція, Рим і другі, — що були першими поширителями культури в Європі, розвинули свою культуру не самостійно, а завдяки впливам Фінікіян, які самі виховувались на єгипетсько - асіро - вавилонській культурі. Початки сеї культури на європейському побережю Середземного моря добре прищенились і дали в Греції, Римі буйні паростки. Та, ще й пізнійше європейська культура мала допомогу з Азії та Африки. Так, наприклад, коли під ворожим подихом папської теократії та теократії патріархів паростки почали були всихати і вянути то справу культури врятувала сила, яка прийшла знова з поза Європи. Такою силою були Араби, що животворною грозою пронеслись понад побережем Середземного моря, стали твердою ногою на Піренейському півострові (в Іспанії) і тут знова запалили світло культури, яке почало звідси поширюватись по цілій Європі, проганяючи скрізь темряву нового варварства.

Всі народи здібні творити культуру.

В дальшій поширюванню, занесена в пер-

ший раз Фінікійцями, а в другий раз Арабами, культура в Європі ставала чимсь відмінним (зінакшим) від свого первісного жерела. Як побачимо далі, що забуване безпосереднього і тісного звязку нинішньої європейської культури з культурою яка зародилась давно в Єгипті та в Асіро-Вавилоні — доводить часом, до необережних висновків і заключень. Ігнороване те доводить до того, що ми надаємо надмірну вагу європейським народам, як виключним творцям культури, перед народами інших континентів. Досить згадати приклад французького соціолога Ш. Летурно, котрий думає і пише, що до культурного життя й творчости здібні лише білі люди, жовті — ще сяк так; а чорні — то вже рішучо ні. Тим часом, вже з попереднього ми бачили, на прикладі Єгипту, що се далеко не так, як каже Летурно. Білий чоловік, хоч він і панує тепер над цілим світом, мусить все таки пам'ятати, що він не все був на чолі поступу; що до того поступу й культурної праці здатні та причетні й кольорові раси. Не кажемо вже про згаданих Арійців Азії та Африки, не кажемо про такі азійські народи як Китайці, але й чорноскірі Негри — яких довгий час в Європі мали за сотворівня не гідні назви людини — й вони, ті Негри з року-на-рік роблять значні успіхи на шляху культурного поступу. В супереч запевненням, Летурно, Негри в Злучених Державах Америки, мають власні вищі наукові заклади, десятки тисяч народних шкіл, багато часописий, просвітні та фінансові організації, а посеред численної інтелігенції видатних вчених, бесідників і писателів. Та й взагалі досвід довів факт, кажучи словами антрополога Шафгавзена пра-

вдивість думки, що „нема раси, котраб по своїй натурі була нездатна до вищого розвитку, до твореня культури“. Але вернемось до культури в Европі.

Громадська Культура. Всі народи запозичають культур у других.

Спостерігаючи у різних народів окремі складові елементи культур, ми не можемо не зауважити, що як культура матеріальна, так і культура громадська в своїх вищих формах мають нахил ставати, скорше чи пізнійше, властивими всім народам землі. Візьмім хочби громадську культуру, в обсяг якої входять: родина, громада, держава з їх правними і звичаєвими нормами. Тут ми бачимо, як майже у всіх європейських народів відносини і права членів родини, членів громад, підданих — складають ся і нормують ся майже після одного моделю; обмежують ся, а потім і зовсім падають права і привілеї окремих суспільних станів, клясів, а зростають на їх місце права і значіння особи, як такої супроти прав її до родини, громади, та держави. Державний лад всюди, незалежно від форми організації уряду, чи то монархія, чи республіка — йде від абсолютизму, олігархії, до конституціоналізму, а далі до парламентаризму.

Норми, права, політичний і громадський лад одного народу, вироблені сим народом самостійно, або під впливом норм і ладу своїх сусідів, можуть стати і стають жерелом наслідування за взірець і другим народам; при чому той народ, що запозичуєть ся у других не губить ні своєї самостійности, ні своєї національної відмінности. Приміром, реформи росій-

ських царів Петра I, Катерини II; та Олександра II. були наслідуваними по часті німецьких і французьких взірців, та проте вони не змінили Росії під взглядом національним і не наблизили Росіян до німецького чи французького народного типу. Далі Японія, запозичивши з заходу норми горожанського та публичного права, запозичивши політичний лад, не втратила своєї національності, так само як не втратила її ні Турція, ні Персія, що від азійського деспотичного абсолютизму перейшли до європейського конституціоналізму. При таких запозиченнях швидче буває таке, що народ не губить свої національні риси, а навпаки запозичене добро пристосовує собі до нових національних відмінностей, пристосовує до народних потреб. Національність, що позичила добро у когось так ніби забарвлює його своїми національними фарбами. Про сей процес зафарблювання запозичених культурних вартостей, буде у нас докладніше мова коли будемо говорити про розповсюднюване вартостей духової культури.

Мандрівка матеріальної культури.

Ще з більшою легкістю і скорістю, як елементи громадської культури, передають ся на далекі простори від одного народу до другого придбання матеріальної культури, бо матеріальна культура ще менше як громадська культура є сполучена з творчістю виключно якоїсь нації. Так звана матеріальна культура складаєть ся з усіх винаходів і вигадок, удосконалень і уліпшень, що допомагають людям вдоволити свої житеві конечні і перші потреби, що не тільки увільняють людей від залеж-

ности сил природи, а навпаки допомагають ті сили опанувати, полекшують й прискорюють взаємні зносини. Всякі машини, способи перевозу, телеграф, телефон і т. п. — все се складає матеріальну культуру. Поза — національність сеї культури — річ очевидна. У ткацькому варстаті Гвайта нема нічого англійського, в бездротному телеграфі Марконія немає нічого італійського, в грамофоні Едісона нічого американського, в моноплані Блерію нічого французького. Техніка вся поза-національна, і в своїй найвищій формі вона мандрує всюди, куди кличе її розвиток продуктивних сил та капітал, гроші. Персія, без ніякої втрати і шкоди для себе може переняти всі найновіші технічні здобутки з цілого світа і покористуватись ними.

Звичайно, се не значить, що те користуваче ся нового удосконаленого технікою не причинить ся до певних змін в національній вдачі народу, який ту техніку переймає, бо вони, сї зміни будуть наслідком дальшого розвою етнічної одиниці, а не чужими національними рисами німецькими чи англійськими, прищепленими разом з запозиченими німецькими, чи англійськими машинами. Що се правда, про те свідчить приклад культурного поступу Японії й інших народів.

Запозичаня в області духової культури.

Трохи инакше справа виглядає в обсягу духової чи інтелектуальної культури. Коли говорить ся про духову культуру, то маєть ся на увазі всю духову діяльність людскости в найширшому значіню сього слова, а власне: релігію, етику, філософію, поезію, науку шту-

ку та всі мови. Всі ці елементи духової культури, на перший погляд, ніби також поза-національні бо мають риси вселюдського придбання. От хоч би релігія та філософія. Хіба ми не бачимо, що одну й ту саму релігію визнають різні народи. Православ'є — Вєлікороси, Українці, Греки, Болгари й прочі; католицизм — Поляки, Французи, Італійці та ще деякі народи; або навпаки — члени одної народности поділені на різні релігійні громади. Між Німцями — є католики і протестанти; між Сербами — православні, католики і мусульмани й т. д. Так само різні філософічні системи, що знаходять собі прихильників поза межами того народу, серед якого первісно виникли, поширюють ся й серед других народів в других краях. Етика й мораль, що складають ся під впливом релігійних та філософічних систем, радше мають клясовий, ніж народний характер. Капіталіст Німець має більше спільного, і сходиться в своїх поглядах з капіталістом Французом, як з робітником тої самої народности — з робітником Німцем. Наука також поза-національна. В законі Лавуазє про вічність матерії нема нічого французького; теорію походження зоологічних пород однаково обробляли, як Фрацуз Лямарк, так і Англієць Дарвін; радій відкрили подружжє Кюрі, чоловік був Француз, а пані Кюрі — полька. Професорови І. Мечнікову не завадило його румуно-українське походжене стояти на чолі французького Пастеровського бактеріологічного інституту. Професорови Стороженкови, Українцеви з роду і по симпатіях не перешкаджало бути професором московського університету та дослідувачем творчости геніяльного англій-

ського драматурга Шекспіра. Що до решти **в**значених елементів духової культури, то **в**творчість поетичну, в штуку і в мову вже більше входять національні фарби поруч з загальними. Поезія і штука знають мотиви, сюжети, форми, які є властиві народам мало не всього світу, а поруч з тим в кожного народа з окрема в сих галузях духової культури є свої сюжети, свої мотиви, утворені під впливом відмінної історії, відмінних красот і характеру природи. Ще більше національних рис надає поезії мова народу. Мова — будучи необхідним елементом словесної творчості, — рівночасно є також і самостійним чинником культури, бо містить в вироблених словах ціле багатство душевних переживань попередних поколінь; містить цілий ряд зауважених відносин між предметами між причинами та наслідками. Засвоюючи собі рідну мову, кожда одиниця засвоює одночасно не мертві знаки — а живі образи, органічно злучені з минулим народа, з його теперішністю зі всею природою, що оточує ту одиницю.

Майже вся культура дасть ся пересаджувати з ґрунту на ґрунт.

Коли зважити скількість складників культури, що на перший погляд, стоять поза-національністю, зі скількістю тих складників, в яких національна фарба помітна, то легко прийти до висновку, що культура, з малими виїмками, майже вся поза-національна, і дасть ся легко пересаджувати з одного ґрунту на другий. Воно так, але се ще не значить, що культура, а особливо духова культура є вся вільна від впливів і фарб національних; се не

значить, що національність не має жадного значіння для зросту, плекання й поширення культури. Те що дерева приймають ся на одному й на іншому ґрунті, ще не значить, що дерева ті могли первісно зрости і викохатись самостійно теж на кожному ґрунті, в кожному кліматі та серед всяких обставин. Поза-національність культури також не значить, що кожде її дерево — галузь -- зростаючи на іншому ґрунті, в іншій кліматі та серед іншого оточення, ніж первісний ґрунт, клімат і оточення, не втратить чогось з тих властивостей, що має, і не придбає під впливом нових умов нових властивостей хоч в сути річі овочі будуть ті самі. Тут насуваєть ся порівняне культури й її здатности розливати ся з країни в країну, — з плеканем. ... винограду. Наукою доказано, що родовищем винограду — є Закавказзе; а виноград ми тепер находимо в країнах дуже далеких від його первісного родовища. І виноград, не перестаючи бути виноградом: на Кавказі має один смак і властивости; в Криму інші; на Угорщині інші: а в Бесарабії і Шампанії — знова інші. Будучи делікатною рослиною полудня, виноград проте може рости, як його добре пильнувати й під Лондоном (в Англії — в країні вогкості та туманів) буде виноград рости також й на Україні і геть на півночі. З того ясно, що культурні здобутки, запозичені одним народом у другого, ніколи в відмінних обставинах не лишають ся такими самими, а все тратять свій первісний вигляд і зафарблюють ся місцевими красками.

Відмінности в Психології думаня людей.

По думці вчених людей, і на підставі до-

слідів та спостережень, мусимо зазначити факт існування відмінностей в психології думаня людей, незалежно від тої чи іншої класової будови суспільности Сї відмінности повстали у нинішних народів як наслідки давно минулого життя предків ріжних народів. Далекі їх предки жили в ріжних обставинах — фізичних середовищах — мали інших сусідів, інших ворогів, відбували час від часу ріжні мандрівки, скорійше чи повільнійше переходили від стану дикунів, що бродять лише за звіром до стану кочовників в межах певної землі; від стану кочовників до стану осілости, від мисливства до скотарства, хліборобства і т. д. Все се, будучи відмінним для кожного народу впливало як на фізичну так і на духову вдачу ріжних народів ріжно, не в однаковій мірі, сприяло виробленю і зміцненю одних звичаїв і нахилів, а ослабленю других. Не тільки життя далеких предків, а й життя предків ближших, життя теперішнє — ніколи не було й не є однаковим для всіх народів. Ся неоднаковість життя так впливала, впливає і буде впливати на людей живючих тепер і на їх нащадків, відбиваючись на душі народа, виробляючи відмінні нахили, звичаї смаки і т. д.

Вплив психології думаня на відмінність творчости.

Відмінна психологія думаня впливає на відмінність психології творчости, й тому то в творчости кожного народа являеть ся більше чи менше виразний національний момент, національна закраска чи фарба. Поза-національність культури, а особливо духової культури, не шкодить їй носити ознаки — краски націо-

нальності і, навпаки, національні ознаки не зменшують в культурних вартостях їхнього загально-людського значіння. Тільки на перший погляд здаєть ся, що ся „двоїстість” культури ніби перечить собі. З приводу тої двоїстости проф. Овсяннико-Куликовський висловлюєть ся, що наслідки філософичної, артистичної, та літературної діяльності національних геніїв є загально людські, се значить: „утворюють багатство, з якого може користати кождий, хто тільки доріє до того аби те багатство розуміти і засвоювати собі. Відріжняючись від себе тільки степенями розвою в еволюційнім напрямі, основні норми, або закони логічного думаня і розумової творчости є також загально людськими. Але психологія думаня і творчости набувають розмаїтости відповідно національностям, і в сьому розуміню відокремлюють наприклад: німецьку філософію, науку, поезію, музику — англійську; французьку; італійську; та другі. Ся розмаїтість виявляєть ся не в напрямках, не в „школах” не в ідеях, не в ідеалах, а також і не в техніці розумової праці, а є се — ріжниця психологічних звичок-направів, по яких йде думка й творчість, се — ріжниця в інтимних рухах думки, що лежать поза свідомістю. В сьому власне виявляєть ся своєрідність, окремішність національно-розумових облич”.

Клясичні Приміри.

Ще з більшим натиском підкреслює проф. Овсяннико-Куликовський в своїм творі „Що Таке Національність” національні краски в духовій творчости. Він каже, що загальнолюдські культурні вартости стають жерелом могучих

впливів і розвивають творчу силу на іншому ґрунті тільки тоді — коли на них лежить відзнака — печать яскравої національної творчості. Це доводить ся класичним приміром Біблії і Християнства, як творів жидівського національного генія. Вони справді позначені запозиченнями і впливами з різних сторін, та проте стали сі твори загально-людським добром. Так само мають на собі національні відзнаки: — грецька поезія, штука, наука і філософія; римське право та латинська література; індуські казки, байки та Буддизм; італійська умілість часів відродження і т. д. і т. д. Згаданий автор, так само як і Француз А. Фує, каже, що між духовим розвитком людини й виразністю її національного облича є тісний звязок. Дословно пише проф. так: „У людей зі сталим розумом, людей з розумовими талантами від природи... національні відмінности виявляють ся дуже яскраво. І сила непохитности національности тих людей відповідає високости їхнього розуму та хисту“. Справді, хиба не глибоко національні письменники та філософи; Гіго, Руссо, Конт — як Французи; Байрон, Спенсер, Дарвін — як Англійці, Лесінг, Гете, Шілер як Німці; Пушкін, Тургенев, Толстой — як Великороси-Москалі; або Сковорода, Шевченко, Драгоманів — як Українці? Тільки психічна недуга, моглаб довести подібних великих людей до втрати їх національних облич. Тої самої думки про тісне сполучене високої культурности та талановитости з національним обличем є і проф. П. Н. Арданов, який пише: „Все те, що геніяльне, є zarazом і індивідуальне — а індивідуальне завсїгди національне. Високий степень культурного розвитку,

звичайно дучить ся і з високо розвиненою національною самосвідомістю. Чим виша національна самосвідомість, тим вищий рівень культурности й навпаки. Народи, які мають найбільшу культуру — як от Французи, Німці, Англіїці — мають також і найбільше розвинуту національну свідомість”.

Отже без сумніву, що культурні елементи впливають на національні і навпаки. Сей вплив проявляєть ся не тільки на розумовій праці і властивих здобутках талановитих членів кожної нації, а також і на тих культурних вартостях, які народ запозичає у других народів. Коли ми підчеркували залежність загальноєвропейської культури від старих культур, а також, коли ми розглядали елементи громадської культури, то вже мусли зауважити, що народи запозичаючись культурою від других, пристосовують її, о скільки їм потрібно до своїх звичок, потреб, нахилів і душі народа; забарвлюють запозичені вартости, так би сказати, в свої національні фарби. Ще виразніше виявляєть ся сей процес уподоблювання при засвоюванню вартостей духової культури. В висше згаданих словах проф. Овсянико-Куликовського зазначено, що Біблія, наприклад, будучи чисто-національним твором жидівського генія, — має разом з тим і ознаки впливів з боку та запозичень з інших жерел. Жидівський геній в творчому процесі перетворив сторонні елементи і впливи так, що вони могли, поруч з оригінальними продуктами його власної творчости, утворити ціле. Або берім Християнство. Будучи релігією простих сердець галилейських рибалок, та маючи виразно зазначені риси релігії всепрощеня і братно-

го єднання, Християнство в дорозі чи процесі поширювання серед різних народів, в різних країнах, набувало скрізь в дечім відмінних форм. Перенесене в Грецію, християнство по гречуєть ся, набуває риси філософічної системи, яка вже ранійше була там утворена життям і ставила жертвенники „невідомому Богу”. В Греції, місце простих, всім зрозумілих євангельських заповідей в християнстві заступає холодна метафізика та діалектика. В Римі християнство романізуєть ся, обертаєть ся в теократичну організацію, в правдиву попівську імперію, з намісником Христа папою-цезаром на чолі. Місце євангельських заповідей заступає в Римі цілковита підвладність авторитетови, карности, ритуалови. В Німеччині християнство набуває риси релігійного індивідуалізму. У Франції — набуває форму громадської релігії та моралі. Християнство перенесене з Греції до руських славянських племен стає відмінним від свого жерела. Також і в межах самого руського племені ріжнить ся від себе, приміром стає воно інакшим на берегах Дніпра, а інакшим в стінах московського Кремлю. Як відомо, московське „благочестіє” дивилось косо і на грецьку „єресь” і на „латиньство” українських вчених Київо-могилянської Академії. В той же саме час, само московське „древліє благочесте”, в очах західно-європейських теологів, було непевним яко прикмета християнства. Чи потребуємо тут говорити про те, що Християнство на Русі хотяй давне тисячами літ, ще й дотепер заховало деякі поганські звичаї, повіря, забобони, що дивним робом сполучають ся з християнськими обрядами, приписами і надають тут Християнству

відмінний вигляд. На інших прикладах можемо побачити, що взагалі народи широко запозичають ся культурою з загально-людської скарбниці, при чому, кожда національність за своєю запозичені вартости не в їх первісному вигляді — хіба лише матеріяльну культуру — а всегда перероблює їх більше або менше ґрунтовно на свій лад, припасовує до своєї психіки, до своєї вподоби.

Приклад на Німцях. Аперцепція в житю народів

Силу, зміст і значіне аперцепції в народному житю добре пояснює і доводить прикладом німецького народу письменник Отто Бавер. Сей приклад, незалежно від німецького народу, може бути поширений, після відповідних змін, на кожду иншу народність.

„Ми знаємо — пише О. Бавер, — що нація яку ми взяли за приклад (німецька нація) на протязі віків запозичала культурні елементи від ріжних і розмаїтих народів. Далекі прадіди нинішних Німців спочатку були під великим впливом більше розвинених Кельтів, потім під впливом римської культури. До сих впливів пізнійше долучив ся вплив Християнства, який ввів в склад німецької народної організації елементи грецької та римської культури. За часів феудалізму — дуже великий був вплив полуднево-французької культури; за часів хрестових походів — долучив ся ще вплив італійської та ріжних східних культур. Капіталістичний спосіб продукції продоптав серед Німців шляхи для впливів італійського гуманізму та італійського відродження. Наступні віки стають свідками великого впливу Французів. Буржуазія по короткім занепаді знова покидаєть ся до житя, підпадає впливам ста-

рої культури, та французьких, англійських, нідерландських наук і sztuk. В девятнадцятій віці (XIX) німецьке культурне багатство побільшуєть ся через вплив найріжнороднійших націй, навіть інших частин світа. І не вважаючи на все се — не може бути й мови про загин німецького народу і його властивостей. Сей факт пояснюєть ся національною аперцепцією. Жадна нація не засвоює чужонаціональних елементів в їх незмінному вигляді, а все пристосовує ті запозичені елементи до свого побуту, перетворює їх відповідно своїй вподобі. Французькі культурні елементи були засвоєні як Німцями, так само і Англійцями; проте в головах Англійців елементи французької культури стали чимсь відмінним від того, чим вони стали в головах Німців, а іншими стали вони в головах Поляків та Великоросів-Москалів часів Катерини II.

Які Народи Гинуть.

Зі всего висше сказаного очевидним стає, як необхідним є плеканє свого „національного духового облича“, як конечним є засвоювати загально-людські культурні вартости, в інтересах не лише всіх окремих національностей, але і в інтересах самої культури. Здатність до аперцепції (засвоюваня) — є для ріжних народів часто питанєм не лише духового, а то й фізичного житя, чи смерти. Коли невблагані історично-соціяльні умови ставляли народ з низькою власною культурою та мало розвиненою здібністю до засвоюваня, перед лицем вищої культури, то такий народ не видержує ваги тієї чужої культури й гине під її тягаром, як духово, так навіть і фізично. Тубольці-Індіяни

обох Америк, з приходом до Америки, Європейців, деякі вигинули, а ті, що ествують, ко-
нають з кожним роком. Тут, цікаво зауважити,
що в Америці під натиском Європейців виги-
нули, або гинуть, не лише Індіани-дикуни, а й
такі народи як Інкі, Мускази, Ацтеки, які в той
час як прийшли завойовники з Європи мали
досить високо-розвинену й оригінальну куль-
туру. Про культурний стан згаданих народів в
минулому свідчать як сучасники гішпанських
та португальських завойовників, так і ті реш-
тки побуту, архітектури, штуки та літератури,
що ще й тепер знаходять ся, часом, на місцях
булих осель тих народів. Перед лицем вищої
європейської культури розвиток своєрідних
культур американських тубольців зовсім при-
пинив ся, очевидно не на користь культурі, бо
припинене се позбавило культуру можливос-
тей мати оригінальні вартости. Припинене роз-
витку культур Інків, Мусказів та Ацтеків (в
Америці) значило для тих народів не поступ,
а культурний занепад, бо нім вони засвоїли
все добре з європейської культури, ті куль-
турні по-своєму народи мусіли з початку за-
непасти до становнища дикунів — і тоді о скіль-
ко не вигинули, підноситись до європейської
культурности. Отже маємо перед собою гріз-
ний перехід від одної культури до другої, в
якому переході гинуть культурні вартости, за-
непадають, а то й гинуть народи. Сей тяжкий
для „інородців” процес пояснюеть ся не сами-
ми тільки насильствами завойовників або силь-
нійших. Ми бачимо, як на наших очах вимира-
ють то тут, то там різні підбиті поневолені
народи не тільки тоді, коли їх віддано на по-
талу різним зайдам, а й тоді, коли ними щи-

ро опікуєть ся уряд. Добрий приклад на Інді-
янах в Америці. Сї занепади та вимираня на-
родів можна пояснити тільки тим, що той чи
інший народ, поставлений непереможними со-
ціяльними умовами в необхідність засвоювати
нову чужу культуру, не має в своїй вдачі від-
повідного хисту (аперцепції), тому й нездатний
витримати боротьби за єствоване поруч з чу-
жинцями, краще і багатше озброєними куль-
турними здобутками. Так звичайно буває, ко-
ли у народа нема здібности до зосвоюваня
або аперцепції; коли-ж та здібність є, то тоді
нема чого страхатись за той народ, хотяй би
він як скоро запозичав ся: все запозичене
буде йому на користь. Запозичене те не стра-
шне народови навіть тоді, коли воно відбу-
ваєть ся з примусу, з наказу власти. не повіль-
но а раптовно. Приклад — можемо вказати на
європеїзацію Росії за часів Петра I. й пізнійше;
а ще більше на яскравий приклад Японії, яка
не так ще давно була зовсім чужа впливам
європейської культури.

Запозичаня і аперцепція — ніколи не бу-
вають випадковими і поодинокими явищами.
В житю кожного народа, відбуваєть ся постій-
ний доплив чужих і відплив своїх рідних куль-
турних елементів. І чим більший сей доплив
та відплив в ріжних народів, чим більше число
ріжних народів захоплюють своїми хвилями
ті допливи та відпливи — тим більше з того
користи, для загально-людської культури. Со-
ціольог Бастіян каже, що в краях, де стикаєть
ся більша скількість ріжнородних народів, ци-
вілізація — розцвітає. Сю думку д. Бастіяна,
Л. Гумлович називає „важним ствердженням
давно відомого факту! Про таку виміну проф.

Овсянико-Куликовський каже:

„Коли уважійше придивити ся до допливу й відпливу, то можна побачити, що найбільше культурний вплив в різних національних осередках мають якраз елементи, котрі самі повстали в наслідок складних, перехрестних, міжнародних впливів, та набули в своєму творчому національному осередкови найбільше яскраву національну форму. Досить згадати класичну французьку літературу XVII віка; французьку філософію XVII віка; Шекспіра і Сервантеса; німецьку літературу віків XVIII і XIX; згадати філософію Канта, Гегеля, Шеллінга; звернути увагу на розповсюджене нової великоруської (московської) літератури в західній Європі і в Америці; на всесвітню популярність Ібсена і т. д. В усіх отсих зявищах національної творчости, і в фактах розповсюдження тієї творчости і всесвітнього впливу, тому хто добре спостерігає впадає в око передо всім те, що тут відбуваєть ся обмін кращими продуктами національної творчости, що всім обміні головне місце належить не тим продуктам, які більше прості та лекше засвоюють ся, а навпаки — головне місце в зазначенім обміні належить тим виробам, які складнійші змістом, повільнійше і труднійше засвоюють ся, іменно через те, що на них різко відбилась національна психологія.

Все сказане в горі дає нам змогу щераз підкреслити, що культура будучи загальнолюдською, по походженю є різно-національна; а по зверхнім виявам її в житю кожного народа, культура є національна. У кожного народа вона має відмінну інтерпретацію, втілена в більше чи менше оригінальні форми, та в

бр
коп
куа
зор
абс
сво
кра
ше
ноі
тог
час
кра
нап
нап
зна
то
нап
Пер
ї ї
в н
ку:
сто
чат
сво
нал
мія
тга
виг
гру
сол
тім
ска
доп

брана в відмінні народні краски. Засади однакові; а відмінні: культ, звичаї, мова і т. д.

Взагалі поза-національність і національність культури — йдуть в парі. Лише люди короткозорі в один, чи другий бік, бачать в культурі або самий космополітизм, або переважно лише свої, надто улюблені, рідні, національні форми, краску й одяг. Як перше так і друге становище не є нормальним.

Перша хвороба веде до забиття національної свідомости й чуття; а друга — до пересадки того чуття, до зоологічного націоналізму. Тим часом ми бачимо, що справді науковий демократичний космополітизм хочай він ворожий націоналізмови, ніколи не закриває очей на національні форми культури, і навіть підносить значіне національностей для культури, а часом то тут, то там вважає навіть саму культуру за національну. Слідує кілька прикладів.

Оден з керманічів соціал-демократії, Е. Пернерсторфер, вважає, що національність, в її вищій формі, є — ідеальне добро, бо „вона в найвищому своєму розвитку означає людську культуру”. Всяка культура, каже далі д. Пернерсторфер, є національна . . . вона бере свій початок в окремому народові і зазначаєть ся в своїх вищих формах різко виявленим національним характером. Так само А. Бебель на міжнародному соціалістичному конгресі в Штутгарті заявив, що „культурне жите може розвивати ся тільки на основі рідної мови, на ґрунті національностей”. Третій визначний діяч соціал-демократії, Жорес, сказав в промові на тім же конгресі таке: „рідний край се — скарбниця людського генія та поступу, і не добре є робітникам розбивати ті дорогоцінні

посуди людської культури”.

Після всего вище сказаного впливає логічний висновок, що:

1. Існує тільки одна, спільна всім народам, загально-людська культура.

2. Нема ні „вищої”, ні „нищої” культури, як такої, а є тільки народи, які доросли до засвоєння більшої чи меншої, скільки загално-людських культурних вартостей.

3. Нема ні вибраних, ні занедбаних народів, а кожний з них, при відповідних умовах може стати в пригоді загально-людській культурі своєю творчістю й своїми національними формами.

4. Інтереси культури вимагають вільного розвитку всіх народів, всіх національностей без винятку, бо кожний народ, кожна національність скорше чи пізніше може стати жерелом самостійної, оригінальної творчості, що вийде на користь всій людськості.

Перейдемо тепер до асиміляції, процесу, протилежного національним відродженням, яка має дуже багато прихильників серед різних суспільних верств, особливо — серед суспільних верств державно-пануючих націй.

ро
го
го
де
мс
ке
пі:
на
—
ну
но
вч
да
де:
ур
Ро
хо.
По
ра:
мі:
ро.
Ве:
жу
ос
го
та
во:
вж
бо:
ри:
юч
жа

Процес асиміляції має на меті якійсь на-
род, звичайно політично залежний від друго-
го, тим чи иншими способами уподобити його
тому другому народови у всіх проявах щоденного
культурного життя, а переловсім — в
мові, звичаях, та в громадських порядках. Та-
ке уподоблене, чи асиміляція має для всіх суспільних
класів державної, політично-пануючої
нації свою особисту користь. Богатим купцям
— асиміляція уявляє промислову і торговельну
конкуренцію на ринках політично поневоленого
народу, і уявляє торгівців від того обичива
чужу мову. Бюрократії — асиміляція дає перевагу
при осаджуванню посад в різних державних
інституціях і дає змогу урядникам урядувати не
знаючи місцевої мови, ні звичаїв. Радікалам —
асиміляція уявляє змогу знаходити працю серед
політично поневолених. Пова кваліфіковані інженери
(журналістам, лікарам, адвокатам, письменникам,
то-що) — асиміляція, збільшує можливість скорше
та до роще продавати свою інтелектуальну працю.
Вся політично-пануюча нація, а особливо буржуазні
класи та бюрократія — мають великий особистий
інтерес з асиміляції якогось другого народу. Вони
всегда кажуть, що справа варта того, щоб за неї
взялись, як слід. І за неї вони беруть ся, озброюючись
чим можна та вживаючи в боротьбі всего від свідомого
грубого насильства до всяких замаскованих, хитрих
теоретичних баламутів. Бюрократія пануючого
народу гадає, що одноманітність державного
гаду та вживане лише одної мови —

АСИМІЛЯЦІЯ

надає державі великої сили та забезпечує її могутність. Інтелігенція пануючого народу достарчає бюрократії вчених теоретиків та діячів, які вигадують теорії про космополітизм культури, про її „висшість”, чи „нищість” у того чи іншого народу. В таких вчених, які є у наймах пануючої нації, космополітизм виходить однозначним з національними формами культури пануючого народу; їх народна культура все в їх очах є вищою культурою, і то культурою для якої їй варт тільки жити в світі. А всяка проча культура, то вже нища, менше вартна. А буржуазія — багаті люди — розуміючи, як ніхто, користь для себе з асиміляції чим мога більшого числа чужого народу, попирають асиміляцію всіма силами, радо приходять в поміч з своїми грішми на попиране асиміляції і всегда помагають бюрократії — підтримувати „міць та силу держави”, а інтелігенції насаджувати на чужім ґрунті їх „високу” культуру. Всю сю роботу робить ся шляхом винародовлювання поневоленних і недержавних націй, нібито в імені культури, але в сути річи на превелику шкоду для загально-людської культури.

Державні асимілятори намагаючись надати асиміляції як найбільше поступового вигляду, аби замилити людям очи і втихомирити своє сумління, виправдують асиміляцію інтересами загально-людської культури, кажуть, що шляхом її поширюють ся нібито, вищі форми культури. Та в тім говореню, асимілятори навмисне забувають на дві річи, а власне: що самі вони, або їх віддалені предки, коли засвоювали від своїх сусідів здобутки культури, то засвоїли від них тільки зміст, а форму надали тому змі

стови свою власну, вироблену на ґрунті своєї національної, або іншими словами, вбрали той зміст в свою одягу. Друге, — що процес засвоювання загально-людських культурних вартостей — є процес не гвалту та насильства, а шляхотного співділяння, добровільної виміни, й належить не до асиміляції, а до аперцепції.

Покликування прихильників асиміляції на неблагані, непереможні закони історії, що ведуть начеб то до злиття менших народів з більшими — також безпідставні. Правда, історія людства знає такі випадки, коли цілий народ по більше, чи менше довгих утисках переймався культурою в чужих формах; але то були інші часи, інші обставини, цілком відмінні від нинішніх. Давно, за часів панщини та за часів початкового капіталізму участь в культурному життю брали тільки нечисленні верстви духовенства, шляхотства та горожан. Решта, маси поспільства, через різні забобони, через кріпацтво, через обмежене в особистих правах, а то й цілковите поневолене, були майже виключені з обсягу культурного життя і культурних впливів. Та до того ще культура тих часів, була взагалі бідніша, була під впливом універсалізму церкви, а найголовніше, що передавалась не в живій мові, а в якійсь неутрачній, всім чужій, переважно латинській, а пізніше французькій. Тоді, асиміляторам доводилося мати діло як з меншою масою, призначеною до асиміляції, так і з меншою кількістю культурних вартостей, які вони збирались накинути, паньству іншого народу. Траплялось так, що з асиміляцією паньства гинув національно і весь народ, наприклад, полабські Славяне, що майже потонули в німецькому морю. Та здебі-

льшого, так всегда не було. Здебільшого з асимільована інтелігенція ставала просто чужою, й ворожою своему народові, що залишився, до слушного часу, надалі марно нидіти й примирати в темряві некультурности. Так, наприклад було з германізацією — Чехів, Словаків; а з польонізацією — Українців, Білорусинів та Литовців.

Але суспільно-економічне жите людськості йшло і йде в тім напрямі, що захоплює у свій вир все ширші і ширші народні маси, зводить їх до купи, кладе маси одної національности проти мас другої, ставить їх лицем перед надзвичайно складною і виразно-чужою культурою, та нищить, або зменьшує привілеї окремих клас.

Боротьба за існуванє при нових економічних відносинах та порядках, що прийшли за панщиною, вимагає негайного засвоєня можливо як найбільшої кількості культурних вартостей. І ось показало ся, що се засвоєне можна осягнути тільки тоді, коли чужі культурні вартости пристосовуєть ся до себе, до своєї вдачі, душі чи психіки. В звязку з сим бачимо, що в західній Європі розцвіт капіталізму в одній половині XIX віку привів до демократизації та націоналізації культури. Тут ми наглядно бачимо як культура рішучо скидає з себе кастову виключність та рештки схолястичних форм. З шляхоцьких палат з панських шкіл культура та наука пішли в народ, бо так вимагали нові потреби нових часів.

Розбуджене завмерлих народів.

Сї нові економічні і соціяльні відносини, подиктовані капіталізмом, та ся демократиза-

ція
ру
ру
гр
В
ок
ва
ту
рі
ло
ст
ма
з
ге
на
рм
ка
од
не
рс

жа
ко
се
то
дя
од
бе
ре
ві,
би
ку
рс
те
мі
ни

ція культури викликали, поруч з революційним рухом, і нечуваний досі рух національний — рух який вивів на широку житеву арену цілу громаду, здавалось, навіки завмерлих народів. В інтересах широких мас, тепер збирались окрепини давно минулого. Почали відгребувати національні ознаки: мову, побут, літературні та народні пам'ятки словесности, історію — все старанно досліджувалось, розбиралось як ґрунт для нового культурного життя, ставало формами, в які виливалась доси чужа, малозрозуміла культура. Разом з сим, вийшла з народа й нова, правдиво національна інтелігенція, що стала творити для кожного свого народу культурні вартости в національних формах. Отже новий економічний лад, наче той казковий чарівний принц, розбудив до життя не одну красуню націю, що спала в простому, занедбаному, й загулюканому народови сотки років.

Чи витати нам се розбуджене народів, чи жалувати над ним? Не вагаємось сказати, що кожда поступова людина мусить тільки витати сей рух відродження приспаних народів. Зрештою, навіть вороже відношене до сего розбудження з якого би оно боку не походило все одно безсиле стримати розвиток розбудження безсиле як безсилим є люди припинити творене хмар. Ся безсильність ворогів національних відроджень очевидна і виявляєть ся вона хоч би в тій запеклости, в тій жорстокости та некультурности, з якою асимілятори різних марок, як „гакатисти“, „вшехполяки“, „обрусителі“ і другі, борять ся з немилим їм змаганнями до національно-культурних відроджень різних недержавних і доси, навіть, культурно не

самостійних націй. Одначе нікими гребями ніхто не здолає спинити гірського потоку, що має беззастанний доплив води з снігового вер- хня; потік прорве, або обіде гребю, постав- лену на його дорозі, і понесе свої води далі, до широкого моря. Чи не теж саме і з націо- нальними рухами, з національними відрожде- ннями, що черпають сили з глибин народного життя, що черпають сили з глибин народного самонавіня і законів соціального розвитку, та рвуться вивести той чи иний народ з його опрительною клятугою творчостю в широке море загально-людського поступу? Загальні засади національних відрожень, так глибоко гнізяться в самій природі економічно-соціаль- них явищ, що вороже відношене до них з бо- ку окремих однинь, чи цілих суспільних клас, може хіба тільки загальмувати його розвиток, затримувати темп його кроку. Ми маємо пов- ну радію чекати національно-клятурих рухів кріпль, де для них є, економічні і соціальні передумови, хоч неспривної обставини може доси гальмувати виявлене тих рухів. Житє до- вого, що національно-клятурих відроження австрійських Славян відбитись як найкорист- ніше положеє тих Славян, а також і на поступови загально-людської клятури. Те, що мислямо на прикладі австрійських Славян, може бути порушене і на кожду иншу народ- ність, що опинилась, чи може опинитись в та- ким самім положєннє.

Яка би не була біда на клятуру та- чи инша національність, але кождий ширин прихильник клятуриного поступу мусить не за- бувати, що розцвіт загально-людської кляту- ги серед кождого народу можливий тільки на ґрунті національних відмінностей того народу.

Нині
пос
рог
жив
них
пно
стал
Пі
ска
засу
ска
сей
Укр
дов
Укр.
д.
шко
дир
тин

Нищенє тих національних відмінностей, або постійне гальмованє свободного засвоюваня — робить цілій людськості дуже велику шкоду.

Правдивість вище зазначеного, як і шкідливість через занедбанє в культурі національних красок, можемо побачити хоч би з наступного.

В російськїм журналі „Русская Мисль”, в статі „На різні теми” (1911 р. I. книжка) д. П. Струве висловив ся між иншим, що український культурний рух в Росії, через непереможну силу історично-культурних обставин, є засуджений на нидіне і безплідність, а українське населенє на з московщенє. У відповідь на сей острый, але зовсім немотивований засуд, д. Українець в V. книжці тогож таки журналу доводить, що коли б справді так сталось з укр. народом і його справою, як то пророкує д. П. Струве, то себ було тільки на велику шкоду загально-людській культурі, що доводить д. Українець сам на собі. Д. Українець в тій відповіді каже про себе таке:

„Я народив ся в одному з найбільше великих, отже значить, обрусїлих, змосковчених міст України... походжу з дуже інтелігентної і в значній мірі обрусїлої родини. Володію не тільки великорусскою (московською) та польською, але й чужосторонними мовами... Я навіть пишу на них, а проте і до сього часу клєну свою долю за те, що я виховував ся не в рідній школі, що за часів дитинства я мало чув рідних пісень і звуків, що моя фантазія скупчувалась не на рідних казках, що з літературою я познайомив ся не на рідній мові, і що ріс чужий тому народови, серед котрого я жив, чужий моєму

рідному народови. Тільки за юнацьких вже часів я почав уважно студіювати українську мову, познайомився з українською піснею, поезією та літературою, полюбив український театр, і я тепер вважаю, та й завжди вважав, що тільки з цього часу я почав робити ся освіченою і культурною людиною. Те, що я пережив душею, за часів, коли знайомився з українством, — надзвичайно поширило мою здатність відчувати. Тільки з того часу на мене стала робити глибоке, непереможне вражіння великоруська і європейська лірика. Тоді ж таки я відразу збагнув суть драми, і у мене склався цілком инший погляд на літературу".

„Ви запевняєте, — пише далі д. Українець до п. Струве, — що українська культура ще не існує. Може бути, що й ваша правда. Але чи не дивно, що ті елементи, з котрих мусить скласти ся або вже складається українська культура, зробили мене освіченою й культурною людиною?"

Так каже про вагу національного ґрунту в культурі високо — інтелігентна і з широкою європейською освітою людина. Щирість тону в вище наведених словах робить лист д. Українця справжнім „человічеським документом".

Коли рідний, національний ґрунт стає необхідним для культурного розвою інтелігента, що вже почасти від того ґрунту був відірваний, то о стількож сей ґрунт необхідніший там, де йде мова про поширене культури серед широких народних мас. Тут трагізм духового незадоволення та розладу, що повстає на ґрунті поверхового засвоєння культури в чужих на-

ціо)
тяж
від
ості
нал
шої
несі
асп:
яки
лоп

гічн
істн
ний
твої
про
дум
род
мов.
кред
мові
„Мо
дині
симі
ся а
слоє
вони
ся п
своє
на в
бідн
з ни
що і
бо і

ціональних формах, — приносить ще більше тяжкі, просто руйнуючі наслідки; з тою хиба відміною, що сей трагізм не відчуваєть ся так остро посеред мас, бо маси ті позбавлені ще належної інтелігенції. Маси народні, здебільшого, почувають себе просто беззбройними і неспроможними на оборону перед натиском асиміляції, яка доводить їх до становища якихсь культурних виродків з надзвичайно попсованою психікою.

Зв'язок між людською думкою і мовою.

Давно доказано наукою, що між психологічним процесом думання та мовою людини — існує як найтісніший зв'язок. Німецький учений Вільгельм Гумбольт, в своєму знаменитому творі про різниці в мовах, каже, між иншим, про той зв'язок, що мова є знаряд до виявленя думки. Без мови немає думок. Людська думка родить ся лише в злуці з мовою. Відмінности в мовах залежать від духовних відмінностей окремих народів, і кожний народ виявляє своєю мовою властивий йому триб думок і поглядів. „Мова“, каже В. Гумбольт, — се світогляд, Людина мислить образами, а думки висловлює символами, що дають ся їй в рідній мові. І чим ся мова багатша на образи, чим влучнійші її слова, символи, чим в більше згідну систему вони уложені, тим лекше у людини відбуваєть ся процес думання, тим кращою зброєю для засвоєня здобутків вищої духовної культури вона володіє. Але якоюб не була чи багатою, чи бідною та, чи инша рідна мова, одначе кожда з них може стати і мусить стати для народа, що її засвоїв, знарядом поширюваня культури, бо тільки при сій умові увесь народ може бу-

ти прилученим до користаня культурними благами. Після сего, неупереджений читач сам буде міг судити про те, яку зброю вложено в руки людини для засвоюваня культури така буде прозорість думки у неї. Який світогляд може мати людина, яка в своїй мові вживає такі слова „перлини”, як: „я поїл коней” (з московська), замість „я напував коней; в Америці приміром „я лайкую”, або „бом лише гадемує”; або як записані в одній книжці Б. Грінченка, зразки мови українських селян, що зазнали на собі впливів асиміляції. Якаж має бути нікчемна змістом і шкідлива впливами та „культура, що йде в парі з подібною до наведених зразків мовою! А мова та, як бачимо, заступає місце вельми поетичної української мови, багатством якої захоплювались навіть чужинці: як Великорос Пушкін, Поляк Міцкевич та другі. Отже процес асиміляції на Україні, і серед наших емігрантів в Америці, що веде до знищення такого культурного багатства і зняряду культури як рідна мова українського народу, а натомість поширює смішний „жаргон” ,е в великій, і дуже замішній мірі шкідливий для культури, як українського народа так і загально-людської.

І справді ми бачимо, що на Україні і в Америці, де всякі охочі асимілятори хочуть ширити культуру в чужій нашому народови мові, — рівень тої культури значно нижчий як він є там де культура ширить ся між нашим народом в рідній українській мові. Те, що на Україні є так великий процент неписьменних поясняеть ся лише тим, що царські власти хотіли ширити на Україні культуру лише в московській мові.

під
риз
краї
тут
сто
Бо,
наро
ри.
Під
куль
про
домо

ків і
вийн
зове
ці з
— д
ція.
печа
стає
і мо
тва?
ся п
чуж
на н
ятих
дари
стий
леня
мот
Чи
ти а
тури
рної

Богато прикладів культурного занепаду під впливом асиміляції дає Угорщина. Мадяризація угорських недержавних народів — Українців, Румун, Німців, Словаків — доводить тут до духового і матеріяльного занепаду, часто до цілковитої неграмотности та зубожіння. Бо, перше ніж засвоїти чужу культуру, широкі народні маси мусять позбути ся своєї культури, занепасти до цілковитої некультурности. Під самим Будапештом, осередком мадярської культури, живуть громадки німецьких селян, про котрих оден соціал-демократ дав такі відомости:

„Діти згаданих селян Німців по шість років вчать ся в мадярській народній школі, але вийшовши з неї, вони вже через й—2 роки зовсім забувають мадярську мову. Селяни Німці зовсім безпорадні; фактично стоять поза — державою, бо мадярська по мові адміністрація, суд, часописи — все се для них книга запечатана сімома печатями. В той же час, їм стає також не приступною і німецька книжка і мова. І чи тут користь для культури і людства? Доки у з мадяризованих Німців зостаєть ся щось із рідної мови, вони не в силі засвоїти чужу мову, але їм стає чужою вже й літературна німецька мова. Як що тільки Мадярам сприятимуть обставини, досягти свого в справі мадяризації недержавних угорських національностей, то се дасть половині селянського населеня Угорщини найменше два покоління безграмотних та економічно зубожілих.

Чи може бути острійший акт оскарження проти асиміляції за її, тяжкі провини проти культури, як два висше наведені приклади культурного занепаду через асиміляцію Українців та

угорських Німців.

Після висше сказаного, непорозумінем видадуть ся слова відомого російського публіциста з поступових кругів П. Б. Струве звернені ним проти національних культур, а проти української — з'особна. П. Струве не вагається стати оборонцем асиміляції. На його погляд, то в Росії не є бажані національно-культурні відродження народів, бо як він пише: „не може бути жадного сумніву в тому, що аби поставити яку небудь з культур народів Росії побіч з великоруською і довести її до тої самої висоти буде треба масу засобів і сил, які при інших умовах пішлиб не на національне розплоджуване культур, а на підвишене культури взагалі. Я глибоко переконаний, що утворене середньої школи з українською викладавою мовою було б штучним та нічим не оправданим марнотравством психічних сил”. Так говорить російський націоналіст-ліберал. Так говорять і пишуть всі асимілятори дужих державних народів. Автор Струве, якого тут наводимо є дальше тої думки, що „на всім просторі Росії, крім Фінляндії та Польщі, перехід і прилучене до великоруської (московської) культури — значить перехід на вищий ступінь культури.

Погляди висказані п. Струве, не є, звичайно, поглядами всего поступового великоруського громадянства, але вони є типовими поглядами на національно-культурні „сепаратизми”, які зустрічаємо серед значної частини ровіністично-патріотичних Великоросів (Москалів). Знайдемо таких і в Німеччині, і в Англії і в Америці.

Як бачимо, п. Струве засуджує на асимі-

ляцію
між я
Латві
ше-м
ції ку
го о
взага
розм
бути
культ
льної
й пер
ку, б
Стру
ким
отів
коря
за „
змага
льтур
прос
або
пень
секве
гічно
— то
свої
Петр
культ
то ку
би Т
дала
ність
(мос
маем
приз

ляцію цілий ряд народів російської імперії, між якими є народи, як от: Литовці, Українці, Латиші, Грузини й інші, що зробили вже більше-менше значні кроки на шляху націоналізації культури. Погано лише, що п. Струве і його однодумці, в своїм обоюванні культури взагалі не йдуть вже до краю. Вони, як вороги розмножування національних культур, повинні бути консеквентними й дати перший приклад, культурної безсторонности і зречись національної великорусської (московської) культури й переняти ну хоч би культуру англійську, бо ж англійська культура по словам п. Струве, вища від великорусської. Одначе з таким проєктом, ніхто з поміж російських патріотів — асиміляторів не виступає. Ніхто не докоряє російському цареві Петрови Великому, за „марнотравство психічних сил“, коли він змагався пересадити західно-європейську культуру на московський ґрунт, а не казав, щоб просто взяти і пошитись в Німців, Французів, або Англійців, і відразу стати на вищий степень культури. Отже не йдуть до таких консеквентних висновків, то, хотяй роблять нельогічно, але що до великорусської національности — то мають рацію. Вони мають право сказати своїм противникам, що колиб Москва часів Петра Великого приняла, скажемо, англійську культуру, ввійшлаб в сю культуру з головою, то культурний світ не мав би Пушкіна, не мав би Толстого, Достоевського, Тургенева, яких дала тому світови великорусська національність, зостаючись оригінальною великорусскою (московскою) національністю. Але так самож маємо право сказати й ми — Українці, маса призначена п. Струве на з асимільоване, що

колиб український народ, тепер бідніший культурою як Москалі, зрік ся і тих невеличких початків культури, які доси надбав, та тих рештків, що доси встояли перед асиміляційним навалом, — то так само культурний світ не мав би Шевченка, Грінченка, Драгоманова, Франка, і цілого ряду інших, більше або менше талановитих і оригінальних поетів — письменників, які будучи національно-українськими — мають разом з тим і загальнокультурне значінє.

Тим часом дійсне марнотравство психічне сил, відбуваєть ся як раз при процесі винародовлення себ то — як раз при роботі самих панів асиміляторів. При асиміляції дійсно нищить ся великої ваги психічна сила, що зветь ся психічним автоматизмом.

Психічний автоматизм виявляєть ся в богатьох наших вчинках, як наприклад, ходженю, читаню, писаню, говореню, а також в психологічних способах думки та в моральній функції сумління. Все се є капітал, богацтво, яке кожда людина набуває в формі готового досьвіду попередних поколінь того національного осередку, серед якого вона почала жити. Капітал сей кождий з нас непомітно доповняє своїми спостереженнями від перших днів свого розумового життя на національнім ґрунті. Очевидно, що психічний автоматизм „зберігає величезну масу енергії, бо передовсім всі самочинні акти не потребують жадного зусилля думки і волі, відбувають ся самі собою, не витрачують психічної сили, а крім того, ще й через те, що вони не тільки не відвертають уваги, але, навпаки сприяють скупченю її на тій свідомій праці, відносно якої, та чи инша

авт
зас
то
но
нер
тич
льн
ене
роз
ком
мо
нев
тим
ряд
ня”
в с

оче
гад
вза
лят
дум
у в
ніс
Як
мо
ал
рез
ни
ль
го
но
го,
ку,
да
ти

автоматична праця є нічим іншим, як тільки засобом, знарядом або допомагаючим моментом. Всяка творчість виникає на ґрунті психічного автоматизму і розвивається за коштом енергії, що містить в собі той останній. Автоматичний „апарат”, що стає за підставу національної творчості і заховує необхідну для неї енергію — це рідна мова, що досягла в своєму розвитку відомого ступеня і стала виразником (органом) вищої думки. Але, щоб рідна мова стала таким апаратом, треба, щоб вона невідмінно не переставала бути рівночасно з тим і виразником думок щоденного життя, знарядом повсяк-денного психічного обмінювання”. Так пише проф. Овсянико-Куликовський, в своїй розвідці „Що таке Національність”.

Отже вага плекання і розвитку **рідної мови** — очевидні. А асимілятори всякого крою є тої гадки, що культура творить ся і поширюється взагалі в залежності від поширення їм (асиміляторам) рідної мови і, на підставі сеї хибної думки, в імя культури, не вагаються відбирати у всяких народів, живі народні мови. Помилність та шкідливість такої думки — очевидні. Якаб не була близькою мова асиміляторів до мови тих, кого вони хочуть з асимілювати, — але всеж таки та перша мова довгий час, через зрозумілі причини консерватизму народних мас, не матиме змоги стати для з асимілюваних „**знарядом повсяк-денного психічного обмінювання**”, отже, згідно з вище наведеною формулою проф. Овсянико-Куликовського, не матиме змоги стати для них й знарядом культури. Що найбільше, асимілятори, накидаючи свою мову другим, — можуть приєднати до себе не трівки в національних перекона-

них панські верстви; для цілого народу, який скрізь чим далі то все більше починає набувати значіння в культурно-національному життю, те накидуване чужої мови — має той наслідок, що ані не поширює накидуваної мови, ані не зберігає в чистоті своєї рідної, а приносить зріст дикого жаргону, в якому нівечить ся і рідна мова народа і мова асиміляторів. Серед таких обставин нікчемний, штучний жаргон стає знярядом „культури“, набуває значіння автоматичного апарата, необхідної умови успішного розвитку вищої, творчої діяльності людини! Чи може бути більша іронія!!!

Тим часом, ми бачимо, що навіть геніяльні творці на царині слова — й ті стоять в своїй творчій діяльності в великій залежності від **рідної їм мови**. Ось приклади: Адальберт фон-Шамісо, величезний поетичний талант котрого розвинув ся в Германії й на німецькій мові, завжди поперед писав свої пісні рідною йому французькою мовою, а тоді, коли вони вже виливались з серця, переписував їх німецькою мовою. Геніяльний Гоголь, що був з походження Українцем, але через політично-соціальні умови став російським письменником, приніс з собою в російське письменство мову, густо забарвлену українським елементом. Уважний дослідник літературного стилю і мови Гоголя, проф. Мандельштам, після докладного перестудійованя творів Гоголя, приходить до переконаня, що розбуджене творчої думки у того йшло по колії рідної мови, що рідною мовою Гоголь виявляв як найбільше глибоку художність та правдивість. Проф. Мандельштам зауважив у Гоголя, що він мислив образами і по граматичних законах, властивих украї-

нські
роти
до в
норм
думав
рити
го, п
він п
двом
ниці
ніло
І
ченка
писат
Шевч
би на
украї
віяла
ланом
обдар
тості
та чу
духов
льогі
мови
й ма
психі
треба
не ве
чезно
попо
генці
ція в
наль
не ра

нській мові, а в думках вже переказував звороти та слова, слово в слово пристосовуючись до великоруської (московської) мови. Се ненормальне становище в творчості Гоголя — думане мовою українською, а намагане говорити мовою великоруською — довело до того, що Гоголь сам не знав себе, не знав, хто він під взглядом національним. Се хитане „між двома душами“, як гадає, наприклад, письменниця пані Ефіменкова, в значній мірі спричинилось до психічної недуги Гоголя.

Що до другого геніяльного Українця Шевченка, то він був поетом тільки тоді, коли він писав **рідною йому українською мовою**. Твори Шевченка, написані великоруською мовою, хоч би навіть на одну й туж тему з написаними в українській мові, — позбавлені не то що геніяльності, а просто середньої літературної талановитости. Се маєть ся так, що до людей обдарованих від природи ознаками талановитости, і навіть геніяльності, людей вражливої та чутливої душі. Щож до людей звичайної духової здібности і розвитку, то в них психологічні й інші наслідки **відірвання від рідної мови**, значать — духове самовбійство народу й матеріяльне з'убожіне.

З дійсним, не вигаданим марнотравством психічних сил, що має місце при асиміляції, треба, між иншим, пояснити і те зявище, що не вважаючи на давню денаціоналізацію величезної більшости української інтелігенції, яка поповняє собою ряди великоруської інтелігенції, та українська з асимільована інтелігенція відіграла в утвореню великоруської національної культури дуже незначну ролю. Коли не рахувати виключно геніяльного Гоголя, ко-

трий, не вважаючи на свою геніяльність, писав в великорусській мові, то ніхто з Українців в Росії не висунув ся на перше місце. А се тому, що вони зреклись бути собою. Короленка в сім разі не можна брати на увагу, бо по походженню він стілько Українець як і Поляк. А як що і трафлялось, що хтось із Українців все таки виходив в перші ряди, як наприклад, Костомаров серед учених істориків, то се сталося власне тому, що Костомаров був творцем не тільки великорусської, а і, переважно, української культури. Виходить, що навіть для великорусської культури булоб ліпше, тратилоб ся менше психічних сил і енергії, колиб Українці вчилися в українській мові, творили культуру на українській собі рідний лад, і не пхались в чужих, так як нам всюди радять асимілятори..

Від прихильників асиміляції досить часто можна почути думку, що коли ще, мовляв, асиміляція йде, тупо серед різко відмінних етнічно груп — як Англіїців і Українців; то зовсім не те серед груп етнічно споріднених — як Москалів і Українців; де процес асиміляції на користь культурнішої і душої групи йде, нібито, безупинно і не вблаганно не з доброї чи лихої волі тих чи інших чинників, а через те, що мовляв, такий вже закон природи, такий вже вирок невблаганої історії. Тим часом приклади свідчать, що навіть найбільше племінна спорідненість, вкупі з близькістю мов і довгочасним спільним державним житєм, безсильні перевести асиміляційний процес до кінця, як що тільки в народі, що підпав асиміляції, прокинулася національна самосвідомість.

Історія польонізації Українців в Австрії й обрусіння в Росії — дають яскраві тому прик-

лади.
в гор
доля
рі бул
Як
го іст
перехс
ких су
вегія і
навпав
ці пол
но-пол
тирох
поход
Норве
корист
XVIII і
ші оз
но по
держав
Швеції
вегії
здобут
серед
прихи.
сказат
норве
світов
— тіл
необхі
гії; Іб
вежсь
ціонал
зважа
взятим
проти

лади. Яскравий довід правдивости зазначеної в горі думки дає також Норвегія, історична доля якої, аж до недавних часів в великій мірі була подібна до долі України.

Як Україна, втративши на ранній порі свого історичного життя політичну самостійність, переходила під зверхність дужчих своїх близьких сусідів, Польщі та Москви, так само й Норвегія переходила від Данії до Швеції то знов навпаки, аж доки не виборола собі в 1902 році політичної самостійности. Спільне культурно-політичне жите протягом більше як чотирох століть з спорідненою по племінному походженню, по мові і вірі Данією — довело Норвегію до цілковитої денационалізації, на користь „данської” культури. Тільки з кінцем XVIII віку в Норвегії почали виявляти ся перші ознаки національної свідомости, що значно почала зростати з часу відірвання волею держав, Норвегії від Данії і прилучення її до Швеції. Та вплив данської асиміляції був в Норвегії остільки дужий, що, навіть вже після здобуття цілковитої державної самостійности, серед норвежської інтелігенції було багато прихильників „зданщення”. Та на все те досить сказати, що із трох сучасних письменників норвежських, які зажили собі і своїй вітчизні світової слави: Бьєрнсон, Ібсен і Кнут Гамсун, — тільки Гамсун цілком переняв ся поглядом необхідности націоналізації культури в Норвегії; Ібсен був прихильником визнавання норвежської мови, як тільки домашньої (провінціоналізму), а не літературної; а Бьєрнсон, не зважаючи на свій ширий демократизм, був завзятим данофілом і, навіть, оден час агітував проти поширення прав норвежської мови.

Одначе, не вважаючи на всі перешкоди з боку й непорозуміння в самому народі, Норвегія з кожним днем все більше й більше освободжується з під впливів Данії. Се увільнене йде тим скоршим кроком, чим все більше й більше справи політики й культури стають в Норвегії справами всего народу.

Отже приклад Норвегії як найкраще доводить, що навіть там де на перший погляд все ніби забезпечує успіх асиміляції навіть там асиміляція скорше, чи пізнійше зустрічається з своїм смертельним ворогом, з національним відродженням. Широки маси кожної нації, в протилежність одиницям із інтелігенції, по своїй психіці не здатні, так наскрізь проймаються чужими формами культури та й не хочуть в цьому потреби, отже борються проти асиміляції то несвідомо, пасивною силою консерватизму, то свідомо, активною силою природного поступового націоналізму. А що загально-людський поступ скрізь доводить до рівноправства та свідомости, то сам собою стає очевидним звязок між тим поступом та національними відродженнями різних народів. Відродження ці скрізь виявлялись як з найбільшою силою саме тоді, коли широкі народні верстви широко проймались ідеями загально-людського поступу і — навпаки.

Після наведеного, здавалося б, що змагання різних народів до національних відроджень — мусілиб викликати скрізь тільки симпатію та допомогу з боку ширших прихильників поступу — та воно буває інакше. Ми вже зазначили, що каже п. Струве російський - патріот і поступовець; те саме кажуть і роблять Німці супроти Поляків в Познані; австр. Німці су-

прот
лезії
наві
риці
друг
та р
в ко
лідки
тури
І
дки
завд
ціль
ше о
всіх.
що с
дій
ме за
наці
ся до
росту
І
част
шене
гуюч
наці
вим
прац
недо
ціона
бачи
живи
винар
го на
льні
3

проти Чехів у Відни; Чехи проти Поляків в Сілезії; Поляки проти Українців в Галичині; а навіть і в тій далекій і нібито свобідній Америці і Канаді роблять те саме проти наших і других емігрантів пануючі там народи. А вся та робота асиміляторів стромляє лише ломати в колеса культури, гальмує її хід і лишає наслідки вельми шкідливі дійсним інтересам культури.

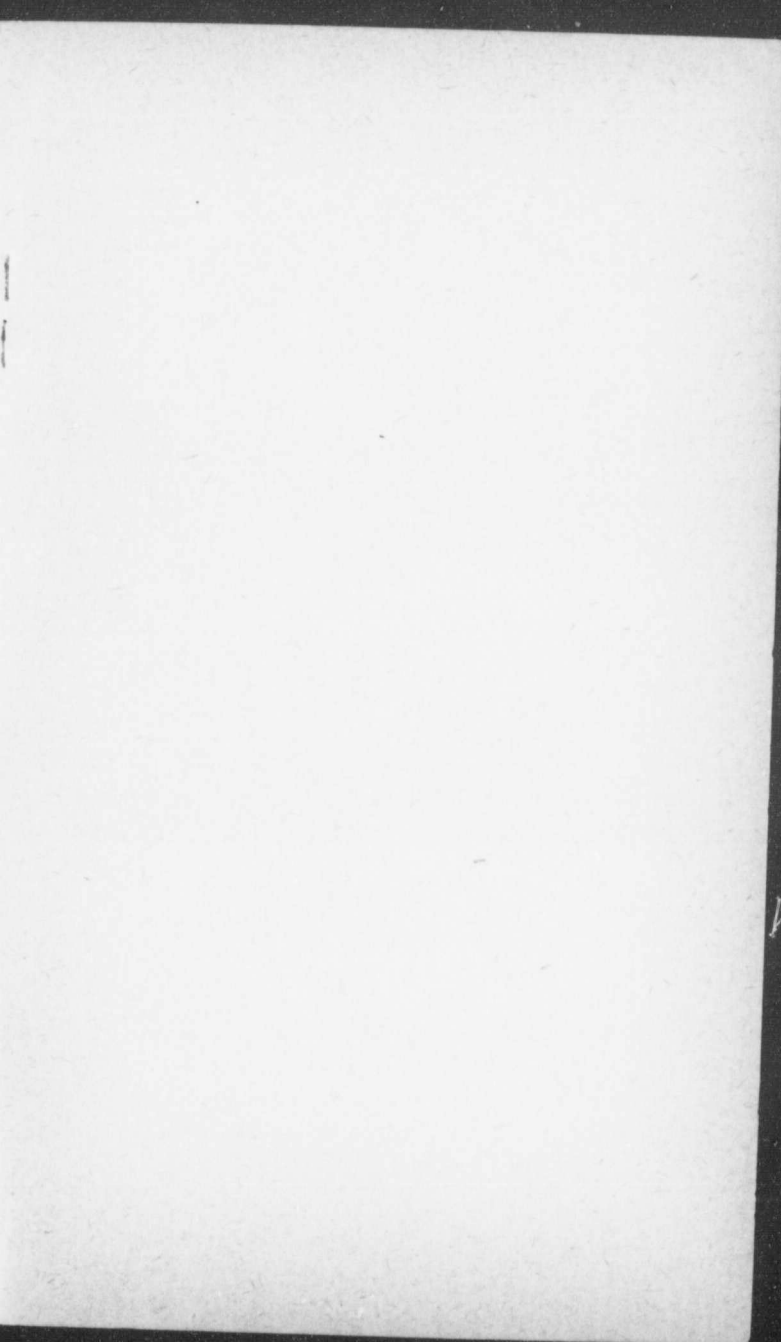
Все попереду сказане свідчить, що наслідки асиміляції не мають нічого спільного з завданнями правдивого поступу, який має за ціль підняти на вищий ступень культури не лише окремі одиниці, класи і стани, а весь народ, всіх. Стає також після сказаного зрозумілим, що досягнути той вищий ступень культури кожний народ зможе тільки тоді, коли засвоювати не загально-людські культурні здобутки в своїх національних формах; а всі народи причинять ся до розвою культури тільки тоді, коли дойдуть до національної самосвідомости.

Висновки, зроблені нами в кінці першої частини, дають цілком певну відповідь на порушене на вступі питане про те, котрий з ворогуючих таборів асиміляторів та прихильників національних відроджень справді є поступовим і по правді може уважати свою працю — працею в інтересах культури. Ми бачимо, що недоцінюване, а тим більше поборюване національних елементів, гальмує поступовий рух; бачимо, що асиміляція забиває жерела, з яких живить ся загально-людська культура і, що з винародовленем (асиміляцією) того чи иншого народу — рабуєть ся людськість з оригінальних творчих культурних сил.

Загальний висновок про значіне національ-

ного елементу в культурній творчості і життю є, що: шлях до загально-людського лежить крізь національність, а не через неї, чи побіч неї.

3 3286 03565048 6

ЧИТАЙТЕ

ЧИТАЙТЕ

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС

найбільшу українську часопись в Канаді.

Український Голос коштує на рік 2 долари разом з книжочками вартости 1 долара, які кождий передплатник дістане даром.

Український Голос подає найбільше вістей з російської і австрійської України, дописий з життя Українців в Канаді і ріжних вістей з Канади.

В Українськїм Болосі знайдете много наукових статей, оповідань, смішного і ріжної всячини.

Запрунумерувавши собі Український Голос, будете мали в нїм найліпшого приятеля, з яким ніколи не розстанетесь

Предлачуєте отже Український Голос і захочуєте других до передплати сеї часописї. Нехай не буде ані одной української хати в Канаді, в котрій не знаходив би ся Український Голос!

Передплату посилайте на адресу:

UKRAINIAN VOICE

BOX 3626,

-

WINNIPEG, MAN.

Льокаль редакції і адміністрації містить ся на

212-214 DUFFERIN AVE., WINNIPEG.